

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента, Кучай Тетяни
Петрівни про дисертацію Радюк Інни Володимирівни
«Формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до
самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки**

**Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими
науковими програмами.**

Інтеграція України в європейський освітній простір, реформування системи освіти на всіх ланках зумовлюють необхідність переформатування професійної підготовки у педагогічних закладах вищої освіти. Актуальності набуває проблема підготовки компетентного та конкурентоздатного педагога, здатного до безперервного навчання протягом усієї професійної діяльності.

Завдання сучасної педагогічної професійної освіти – навчити самоосвіті під час освітнього процесу, забезпечити оволодіння раціональними прийомами самостійної навчальної діяльності, сформувати навчально-дослідницькі уміння та навички самостійної навчальної роботи.

Актуальність проблеми дослідження зумовлюється ще й тим, що важливим компонентом професійної підготовки майбутніх фахівців у педагогічних закладах вищої освіти має стати науково-дослідна діяльність як ефективний засіб активізації самоосвіти. Цей процес не має бути окремим додатковим видом позапрограмної роботи, а повинен передбачати зміну характеру навчання у бік самостійної науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів початкової школи.

Необхідно вказати на тісний зв'язок поданої теми дисертації з державними та галузевими науковими програмами, зокрема робота виконана відповідно до теми науково-дослідницької роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки «Психологія професіоналізму особистості: технології професійного самозбереження в

практиці» (номер державної реєстрації 0113U002217). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 17 від 24 листопада 2016 р.).

Актуальність дисертаційного дослідження підтверджується й чітко визначеними суперечностями, що існують у межах обраної проблеми.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. На основі аналізу стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці виявлено стан розробленості проблеми формування готовності до самоосвіти як складової професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, уточнити суть основних дефініцій дослідження; розкрито зміст та структурні компоненти сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти; визначено критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи; розкрито доцільність використання потенціалу науково-дослідної роботи як чинника та дієвого засобу формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти; теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування в майбутніх учителів готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи та експериментально перевірено їх ефективність; розроблено модель досліджуваного процесу; підготовлено й упроваджено в освітню практику закладів вищої освіти навчально-методичне забезпечення для формування в майбутніх учителів готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

На основі огляду теоретичних джерел та вивчення освітньої практики закладів вищої освіти дисертанткою коректно визначено мету, завдання, об'єкт і предмет наукового пошуку. Обґрунтованість наукових результатів рецензованої роботи забезпечена використанням комплексу методів дослідження. Позитивним є те, що методи добиралися відповідно до завдань конкретного етапу дослідження, прийоми та операції з теоретичним і

фактичним матеріалом здійснювалися у послідовності, відповідно до програми і методики дослідження.

Сформована авторкою джерельна база характеризується різноманітністю та достатньою повнотою, що слугує безперечним доказом інформативності та валідності представленої роботи.

Обсяг основного тексту дисертації становить 187 сторінок.

Науковий апарат, як засвідчує аналіз дисертації, визначено коректно, він відповідає вимогам до дисертацій і є достатнім для розв'язання окреслених у роботі завдань.

Зміст анотацій поданий українською та англійською мовами. Він відображає зміст дисертації, висвітлює суттєві аспекти роботи.

Достовірність наукових положень, висновків і пропозицій, розроблених і відображених у дисертаційній роботі, можна охарактеризувати як достатні, і в цілому вони не викликають сумніву.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується також апробацією результатів дослідження.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Привертає увагу методологічно виважений і ретельний підхід дисертантки до структурування змісту роботи.

Для досягнення заявленої мети здобувачка правомірно визначила теоретичні основи змісту та структури формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи; проаналізувала джерельну базу та її інформаційний потенціал; уточнила понятійно-термінологічне поле дослідження; виокремила критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи; використала комплекс методів, що сприяли досягненню мети та поставлених завдань.

Зміст дисертації свідчить про глибоке володіння здобувачкою проблемами сучасної теорії і методики виховання. Розділи дослідження

взаємопов'язані внутрішньою логікою і послідовністю викладу матеріалу. Роботу ілюстровано таблицями та рисунками.

Авторка опрацювала достатню кількість джерел, що відбивають різні аспекти порушеної проблеми, що сприяє репрезентативному представленню питання готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи.

Імпонує те, що при викладі матеріалів першого розділу *«Теоретичні основи формування готовності до самоосвіти в майбутніх учителів початкової школи в процесі науково-дослідної роботи»*, дослідниця ретельно виявила стан розроблення досліджуваної проблеми шляхом виокремлення й аналізу таких взаємопов'язаних складових, як: самоосвітня діяльність майбутніх учителів початкових класів, теоретичні та практичні аспекти самоосвіти у контексті професійної підготовки, специфіка та особливості професійної діяльності вчителя початкових класів, готовність до самоосвіти та формування означеної якості засобами науково-дослідної роботи.

На основі термінологічного аналізу ключових понять дослідження («самоосвіта», «готовність до самоосвіти»), з урахуванням аналізу стану та специфіки професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у педагогічних ЗВО щодо формування готовності до самоосвіти уточнено сутність поняття *«самоосвіта»*, яка є вмотивованою навчально-пізнавальною діяльністю особистості, спрямованою на активне самостійне здобуття нових знань, формування умінь і навичок, необхідних для переходу на якісно новий інтелектуальний та професійний рівень.

З огляду на низку особливостей професійної діяльності вчителя початкової школи, обґрунтовано, що *готовність до самоосвіти* у педагогічній діяльності вчителя початкової школи є необхідним елементом його професіоналізму, важливою компетентністю та складовою професійної підготовки педагогів початкової школи і потрактована як тимчасовий або психологічно стійкий стан активно-позитивної налаштованості на педагогічну діяльність, зумовлений суб'єктивно-об'єктивними чинниками, що

виявляється в потребі самостійного навчання задля одержання нових знань і формування професійних умінь за умови наявності потрібних самоосвітніх навичок та досконалого володіння методами самоосвіти.

Системно-структурний аналіз дав змогу розкрити змістове наповнення сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти як складного особистісного утворення, що поєднує в собі такі взаємопов'язані й взаємозалежні структурні компоненти: мотиваційний (наявність у студентів стійкої мотивації до самоосвітньої діяльності; інтересу до самостійної роботи задля самовдосконалення та самореалізації, емоційної та матеріально вмотивованої потреби у професійній діяльності), ціннісний (усвідомлення самоосвіти як особистісної й професійної цінності, сформованість системи загальнолюдських цінностей, притаманних професії вчителя й їх ієрархії), пізнавальний (грунтовні загальноосвітні, предметні та професійні знання й уміння особистості майбутнього педагога; володіння методами наукового пізнання), діяльнісний (осмислена система дій, прийомів, методів, яка спрямована на досягнення цілей самоосвіти, вміння здійснювати мисленнєві дії та операції, вміння слухати, спостерігати; уміння особистості майбутнього вчителя працювати з різними джерелами інформації) і результативний (розвиток у майбутніх педагогів рефлексії, здатності до самоаналізу, самокоригування, самореалізації, саморозвиток і самовдосконалення, професійного та особистісного зростання у процесі виконання професійних функцій; наявність творчого потенціалу особистості а також окреслення майбутнім учителем конкретних шляхів самовдосконалення, які слугують спонукою для подальшої самоосвітньої діяльності).

Розкрито доцільність використання потенціалу науково-дослідної роботи як чинника та дієвого засобу формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти. Уточнено, що процес формування у майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи є систематичним, багатоаспектним, цілеспрямованим та керованим процесом особистісно-професійного

становлення особистості студента, спрямованим на розвиток у нього прагнень оволодівати необхідними знаннями і вміннями самоосвітньої діяльності у ході наукової-дослідної роботи. Окреслено вимоги щодо організації науково-дослідної діяльності майбутніх учителів початкової школи в контексті формування самоосвітніх навичок, а саме: творче спрямування завдань, суб'єкт-об'єктна єдність, поетапність залучення.

Особливий науковий та практичний інтерес викликають матеріали, відображені у другому розділі – *«Діагностика сформованості готовності до самоосвіти в майбутніх учителів початкової школи у процесі науково-дослідної роботи»*, в якому визначено критерії, показники, схарактеризовано рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи. Кожний із критеріїв відображений у групі показників: *мотиваційно-ціннісний* критерій: стійкий особистий інтерес до самоосвіти, позитивна мотивація до професійної діяльності та самоосвіти, сформована система загальнолюдських ціннісних орієнтацій, сформований емоційно-вольовий механізм; *науково-дослідницький* критерій: науково-теоретичні знання та вміння у галузі науково-дослідної роботи, прояв творчого потенціалу особистості, володіння інтелектуально-логічними здібностями, участь у науково-дослідній роботі; *інформаційно-діяльнісний* критерій: наявний обсяг загальних та спеціальних професійних знань, сформованість пізнавальної активності, знання способів отримання інформації, загальна інформаційна обізнаність та культура; *результативно-практичний* критерій: практичні вміння отримання та обробки інформації, саморегуляційні уміння, вміння самомоніторингу та рефлексії, комунікативні та самоорганізаторські навички.

За якісними й кількісними характеристиками обраних критеріїв і показників готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи запропоновано класифікацію рівнів сформованості, як-от: *високий, базовий та елементарний*.

Визначення критеріїв, показників та рівнів їх сформованості дозволило розробити програму та методику їх діагностування. Проведено констатувальний етап педагогічного експерименту з метою вивчення реального стану готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи. За одержаними результатами визначено рівні сформованості показників готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи. Здійснено узагальнений кількісно-якісний аналіз результатів констатувального етапу експерименту.

Отримані результати підтвердили необхідність розробки моделі формування у майбутніх вчителів початкової школи готовності до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи та обґрунтування педагогічних умов її реалізації.

У третьому розділі – *«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи»*, дисертанткою теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування в майбутніх учителів готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи, за яких би організація процесу формування готовності до самоосвітньої діяльності в майбутніх учителів початкової школи відбувалась найбільш ефективно: мотивація навчально-дослідної самоосвітньої діяльності; професіоналізація цінностей самоосвіти; створення науково-дослідницького середовища у ЗВО; дослідницько-пошуковий характер навчання; моніторинг самоосвітньої діяльності.

Визначені педагогічні умови обумовлені як структурою готовності до самоосвітньої діяльності, так і низкою специфічних для професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи особливостей.

Розроблено *модель* формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи, яка забезпечує цілеспрямоване формування означеної якості та є схематичним

відображенням означеного процесу в єдності цільового, змістового, технологічного, результативного блоків, педагогічних умов та результату.

Експериментально перевірено ефективність впровадження в освітній процес визначених педагогічних умов. Здійснено кількісно-якісний аналіз результатів педагогічного експерименту, який підтвердив позитивну динаміку у рівнях сформованості досліджуваної якості в експериментальній групі за визначеними показниками й критеріями до початку експерименту й після його завершення.

Отже, можна підсумувати, що дисертантка повністю виконала відповідну освітньо-наукову програму та підготувала дисертацію на високому науковому рівні. За змістом дисертаційна робота на тему «Формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи» відповідає вимогам порядку «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

Нові факти, одержані здобувачем. З огляду на визначене вище, правомірно констатувати, що Радюк Інна Володимирівна *уперше*: теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи: мотивація навчально-дослідної самоосвітньої діяльності, професіоналізація цінностей самоосвіти, створення науково-дослідницького середовища у ЗВО, дослідницько-пошуковий характер навчання, моніторинг самоосвітньої діяльності; розроблено модель формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи, що акумулює взаємопов'язані блоки: цільовий (мета, завдання, принципи та методологічні підходи), змістовий (навчальний курс, система науково-дослідних завдань та заходів), технологічний (методи, форми та засоби організації освітнього процесу) та результативний (критерії, показники та рівні); обґрунтовано структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи (мотиваційний,

ціннісний, пізнавальний, діяльнісний і результативний компоненти); *удосконалено* критерії (мотиваційно-ціннісний, науково-дослідницький, інформаційно-діяльнісний, результативно-практичний), рівні сформованості у майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи (високий, базовий та елементарний); *уточнено* сутність поняття «готовність майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи»; *подальшого розвитку набули* форми й методи підготовки майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи.

Практична значущість дослідження полягає в розробці та впровадженні навчально-методичного забезпечення для підготовки майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи, зокрема: навчально-методичного посібника «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до самоосвітньої діяльності», спецкурсу «Формування готовності до самоосвіти у майбутніх учителів початкової школи», системи науково-дослідницьких завдань у рамках навчально-виховної роботи, педагогічної практики та загальноуніверситетських наукових заходів.

Значущість результатів дослідження для науки й практики та можливі шляхи їх використання. Значення одержаних результатів для педагогічної науки визначається тим, що наукові здобутки авторки складають методологічну основу для подальших наукових досліджень, перспектив формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти в процесі науково-дослідної роботи.

Застосований здобувачкою багатовекторний аналіз проблеми наукового дослідження дав можливість обґрунтувати власну наукову позицію щодо досліджуваної проблеми. Отже, матеріали дослідження, його положення й висновки можуть бути використані викладачами, науково-педагогічними працівниками у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи, а також учителями-практиками Нової української школи, які працюють над проблемою саморозвитку педагогічної майстерності, студентами для

проектування власного професійного шляху задля підвищення кваліфікації, при написанні курсових і кваліфікаційних робіт (спеціальність 013 Початкова освіта).

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка №01/10-649 від 30.12.2020 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (довідка №3919/1 від 23.12.2020 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка №06/01-1 від 13.01.2021р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/01/506 від 17.02.2021р.).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях.

Основні результати дисертаційної роботи знайшли своє відображення у 15 наукових працях, 1 посібник, 6 статей у фахових наукових виданнях України, 2 статті в іноземних наукових періодичних виданнях, 6 публікацій у збірниках матеріалів наукових конференцій. Публікації повністю висвітлюють основні наукові положення дисертації.

При цьому суттєво, що кількість публікацій здобувачки за темою дисертації у наукових фахових виданнях України та у закордонних періодичних виданнях відповідає вимогам до робіт такого рівня.

Отже, кількість та обсяг наукових публікацій, їх повнота розкриття змісту дисертації відповідає чинним вимогам щодо дисертаційних праць, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження до роботи.

Позитивно оцінюючи виконане Радюк Інною Володимирівною дослідження, необхідно висловити окремі зауваження й побажання:

1. У дисертації авторка подає обґрунтування готовності до самоосвіти як складової професійної підготовки майбутніх учителів

початкової школи. Доцільно було б при дифініціюванні ключових понять урахувати вітчизняний та зарубіжний досвід щодо досліджуваного питання.

2. Попри теоретичну насиченість першого розділу, нам видається, що визначені у ньому структурні компоненти готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти необхідно було б розкрити детальніше.

3. Ми поділяємо думку здобувачки, що мотивація самоосвітньої діяльності є першочерговою педагогічною умовою формування готовності до самоосвіти, проте вважаємо, що реалізація цієї умови пов'язана з певними труднощами і тому потребує більш детальної розробки методичного забезпечення.

4. Досить суттєво, що авторка приділяє багато уваги різним формам та методам формування готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи, однак недостатньо висвітленою, на нашу думку є дослідницька діяльність студентів під час проходження ними педагогічної практики, яка є важливим компонентом професійної підготовки і має певний потенціал щодо формування як самоосвітніх так і науково-дослідницьких навичок майбутніх учителів початкової школи.

5. Загалом позитивно оцінюючи результати виконаного дослідження, вважаємо, що при розкритті сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до самоосвіти у процесі професійної підготовки варто було б проаналізувати більш детально, з урахуванням не лише кількісних, але й якісних результатів педагогічного експерименту.

Натомість висловлені зауваження та побажання суттєво не знижують значущості й цінності дисертації Радюк Інни Володимирівни і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, що є самостійним завершеним дослідженням, а здобуті результати становлять вагомий внесок у теорію і практику вищої педагогічної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертація «Формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до самоосвіти у процесі науково-дослідної роботи» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її автор – Радюк Інна Володимирівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент, професор
кафедри педагогіки та психології
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці ІІ

Т. П. Кучай

Підпис Т.П. Кучай завіряю.
Завідуюча відділом кадрів
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці ІІ

19 квітня 2021 р.

Г. Рейплік